

ד"ר דב בריקנר
רח' ברק 7 באר שבע
טל 08 6271378
נייד 050 6231907
Email: Brickner@smile.net.il
תאריך: 10/07/10

מוצאי שבת פרשת מטות מסעי תשע

אין פודין את השבויין יתר על דמיהן

בשבועים האחרונים עקבנו אחר המסע של משפחת שליט בקריאה לממשלה לשלם כל מחיר שיידרש לשחרור גלעד שליט. הציבור בארץ נקרע בדילמה שחוזרת כל כמה שנים- מהו המחיר שיש לשלם עבור שבויים וחטופים? האם צריך לשלם כל מחיר? האם יש קו אדום?

יש לדילמה הזו צד הלכתי שאותו מצטטים לעיתים כחלק מהדין המשנה במסכת גיטין (פרק ד,ו):

אין פודין את השבויים יותר על כדי דמיהן מפני תקון העולם ואין מבריחין את השבויין מפני תקון העולם רבן שמעון בן גמליאל אומר מפני תקנת השבויין

המשנה אוסרת לפדות את השבויים "בכל מחיר". לכאורה זו עמדה נחרצת ופסק הלכה חד משמעית שאין לערער עליו! אבל מהו תיקון העולם בגללו יש להגביל את המחיר? על כך נחלקים בתלמוד הבבלי האם המטרה היא להקל את העול על הציבור הנדרש לממן את פדיון השבויים. אם כך הוא יכול אדם בודד החפץ לפדות את קרוביו שנשבו לשלם מכיסו כל סכום וחכמים אף מביאים מקרה של אדם בשם לוי בן דרגא שפדה את בתו בשלשה עשר אלף דינרי זהב. אבל יש אפשרות אחרת והיא ש"תיקון העולם" פירושו למנוע מצב שבו המחיר גבוה תמורת השבויים יעודד חטיפת שבויים נוספים לצורך סחיטת כפר. ואיך הפירוש זה מתיישב עם סיפורו של לוי בן דרגא שפדה את בתו בשלשה עשר אלף דינרי זהב? על כל משיב אביי שאין אנו יודעים אם דעת חכמים הייתה נוחה ממעשהו.

אם כן מתוך התלמוד הבבלי צצה ועולה הדילמה שלנו, האם יש לשלם כל מחיר תמורת גלעד שליט? ומה יהיה המחיר בחטיפת השבויים הבאים?

המשנה עוסקת בחטיפה משיקולים מסחריים. השבויים אינם בסכנת מוות מידי שכן הם שווים כסף – אם כופר, ואם המחיר שניתן יהיה לקבל תמורתם בשוק העבדים הקרוב. ומה קורה כשיש סכנת נפשות. מה המחיר להצלת חיי אדם? מצב דומה מסופר לנו בסיפור אגדה שאפשר למצאו בבראשית רבה ובתלמוד הירושלמי.

תלמוד ירושלמי מסכת תרומות פרק ח דף מו טור ב/ה"ד

תני סיעות בני אדם שהיו מהלכין בדרך ופגעו להן גוים ואמרו תנו לנו אחד מכם ונהרוג אותו ואם לאו הרי אנו הורגין את כולכם אפילו כולן נהרגין לא ימסרו נפש אחת מישראל ייחדו להן אחד כגון שבע בן בכרי ימסרו אותו ולא ייהרגו אמר רבי שמעון בן לקיש והוא שיהא חייב מיתה כשבע בן בכרי ורבי יוחנן אמר אף על פי שאינו חייב מיתה כשבע בן בכרי עולא בר קושב תבעתיה מלכותא [=עולא בן קושב נדרש (למשפט) על ידי המלכות] ערק ואזל ליה ללוד גבי רבי יושוע בן לוי [=ברח והלך ללוד אל רבי יהושע בן לוי] אתון ואקפון מדינתא [=באו(חיילי המלכות) והקיפו את העיר] אמרו להן אין לית אתון יהבין ליה לן [=אמרו להם (החיילים) אם אין אתם נותנים אותו לנו] אנן מחרבין מדינתא [=אנו מחריבים את העיר] סלק גביה רבי יהושע בן לוי ופיסיה ויהביה לון [הלך אליו רבי יהושע בן לוי ודבר על לבו והסגירו להם] והוה אליהו זכור לטוב יליף מיתגלי עלוי [=והיה אליהו זכור לטוב רגיל להתגלות אליו] ולא איתגלי [=ולא התגלה] וצם כמה צומין ואיתגלי עלוי [= וצם כמה צומות והתגלה עליו] אמר ליה ולמסורות אני נגלה [=אמר לו (אליהו) ולמסורות (מלשינים) אני נגלה?] אמר ליה ולא משנה עשיתי [=אמר לו (ריב"ל) ולא משנה עשיתי?] אמר ליה וזו משנת החסידים [=אמרלו (אליהו) וזו משנת חסידים?]

"תני" מצייין מקור מתקופת המשנה, נדייק ונאמר שהמקור הוא בתוספתא למסכת תרומות. התוספתא מנחה אותנו שבמקרה שקבוצת אנשים נדרשת להסגיר לנכרים אחד מתוכם אין להציל את חיי הקבוצה במחיר חיים של אחד אלא אם כן מציינים הנכרים אדם מסוים שאז מותר להסגירו כדי להציל את שאר חברי הקבוצה. ר' שמעון בן לקיש מסייג את ההיתר הזה רק למקרה בו הקבוצה נדרשת להסגיר פושע או מורד בשלטון, אך רבי יוחנן מתיר להסגיר גם אדם שהוא חף מפשע כדי להציל את הציבור. והנה מביא התלמוד סיפור שאירע לרבי יהושע בן לוי, שהסגיר אדם שברח מפני השלטונות על מנת להציל את עירו – לוד – ואת תושביה. ר' יהושע בן לוי נוהג כפי שמורה לו המשנה אך אליהו הנביא מפסיק להתגלות, וכשהוא נגלה לו לבסוף הוא קורא לו "מוסר" ומוכיח אותו על שאינו נוהג לפי "משנת חסידים". מה הייתה משנת החסידים דורשת? מן הסתם היא הייתה דורשת מה שנדרש בתחילת המשנה - "אפילו כולן נהרגין לא ימסרו נפש אחת מישראל". משנת החסידים היא שאין מחיר לחיי אדם גם לא חיים של רבים אחרים. ושוב חוזרת הדילמה והפעם היא מתמקמת בפער שבין המשנה (או התוספתא) שמוכנה להגן על הציבור במחיר חיי בודד ובין משנת החסידים שדורשת להגן על כל פרט, גם במחיר סיכון הציבור כולו.

ואיך הדברים מתקשרים לפרשת השבוע? הם לא חייבים להתקשר- אבל אכן, יש קשר...

אנו קוראים השבוע בפרשת מסעי את חלקה האחרון של הפרשה. ובחלק זה מספר ענינים שאחד מהם הוא ערי המקלט. ערי המקלט נועדו לרוצח בשגגה, היינו אדם שהרג את חברו/חברתו בתאונה או ברשלנות, אך ללא כוונה תחילה. אדם כזה "רוצח בשגגה" נדרש לגלות למקום בו יהיה חסין מנקמת הדם של משפחת ההרוג. הגלות היא גם עונש וכפרה על הרשלנות או הכשל של הפוגע למנוע אבדן חיי אדם. משך הגלות נקבע בתורה (במדבר פרק לה):

ע. יר. מ. ק. לְטוֹכּוֹשׁ בַּעַד מוֹת הַכֹּהֵן הַגָּדֹל וְאֶזְרַי מוֹת הַכֹּהֵן הַגָּדֹל יָשׁוּב רֵצוֹן הָאֵל לְאֶרֶץ אֲזוֹתוֹ:

תקופת הגלות איננה קצובה והיא נקבעת על פי אורך חייו של הכהן הגדול. על כך מעיר התלמוד בבלי מסכת מכות דף יא עמוד א (ציטוט המשנה):
לפיכך, אימותיהן של כהנים מספקות להן מחיה וכסות, כדי שלא יתפללו על בניהם שימותו.

הרוצחים בשגגה שגלו מקבלים דמי קיום מאמו של הכהן הגדול כדי שלא יתפללו עליו שימות במהרה. אבל מדוע ש"תפעל" תפילתם של אותם רוצחים? מדוע שתתקבל תפילתם של אותם שאמנם לא תכוונו לרצוח אבל בכל זאת גרמו למותו של אדם? על כך עונה התלמוד הבבלי:

תלמוד בבלי מסכת מכות דף יא עמוד א
אמר ההוא סבא, מפירקיה דרבא שמיע לי:]=אמר אותו זקן: מהשיעור של רבא למדתי] שהיה להן לבקש רחמים על דורן ולא בקשו

מסתבר שגם לכהן הגדול יש אחריות לרצח בשגגה – הוא לא התפלל ולא בקש רחמים על הדור של יארעו בו תאונות, והאחריות על אותן התאונות חלה עליו. תפילתם לקיצור העונש של אלו שפגעו ונענשו עלולה להתקבל כמו שתפילתו למנוע את התאונות הייתה מתקבלת – אילו הקפיד להתפלל כראוי... וכאן נוסף סיפור.

**כי הא דההוא גברא דאכליה אריא]=כמו מאותו האיש שאכל אותו אריה]
ברחוק תלתא פרסי מיניה דר' יהושע בן לוי,]=במרחק שלש פרסאות מרבי יהושע בן לוי] ולא אישתעי אליהו בהדיה תלתא יומי.]=ולא הופיע אצלו אליהו שלשה ימים.]**

גם בסיפור הזה אליהו נמנע מלהתגלות לריב"ל, כי הוא רואה בו אחראי לחיי כל אדם בציבור. כל מוות "לא טבעי" הוא כשלון של המנהיג הרוחני. **בשם אותה אחריות נדרש ריב"ל לסכן את כל העיר לוד בעבור אדם אחד- עולא בן קושב. אבל**

האם הסיכון הזה באמת סביר? האם "משנת חסידים" תקפה וחזקה יותר
מהמשנה "הפשוטה"?
וכך התלמוד משאיר אותנו בדילמה בין מה שנכון לעשות ומה שראוי לעשות. בין צו
ההיגיון וצו החמלה של "משנת החסידים". ואנו נדרש לבחור בין רבי יהושע בן לוי
לאליהו הנביא...
שבת שלום